

Styr tärningen?

Filosofi

Simon Blackburn

Think. A compelling introduction to philosophy

Oxford University Press, 1999

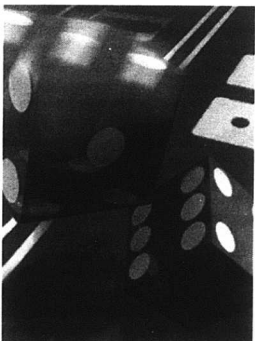
För den som vill tänja på de små grå och värja sig mot moralistiskt klibbiga övertalningsdefinitioner finns en utmärkt handbok. Fredrik Stjernberg rekommenderar den.

Simon Blackburn har just blivit utnämnd till professor i filosofi vid Cambridge. Under många år var han redaktör för den viktigaste filosofiska tidskriften, *Mind*. Det är alltså en person med en solid förankring i ett akademiskt etablissemanng. Nu har han givit ut en bok som ska vara en introduktion till filosofierandet, *Think* – Tänk. Den har dessutom den lätt irriterande undertiteln *En tvingande introduktion till filosofin*. Varför tvingande? Varför skulle man tvinga in folk i filosofin? Man får nog anta att den som öppnar boken åtminstone är välvilligt inställd.

BLACKBURNS AVSIKT MED den lite konstiga undertiteln är närmast att belysa att vi oftast av egen kraft drivs in i filosofin – det behövs bara att vi tänker efter en smula. Det finns därför redan tvingande skäl för att intressera sig för filosofi. Aristoteles hade en snarlik uppfattning. I en tidig skrift, *Om idéerna*, försöker Aristoteles reda ut varför man bör filosofera. Antingen tycker man att det är en värdefull sysselsättning, eller så gör man det inte.

Tycker man att det är värdefullt, så är det bara att sätta i gång. Det kan ju vara så att man finner något annat vara värdefullare. Men då har man en uppfattning om vad som gör detta mer värdefullt. Och sådana resonemang är just filosofi (åtminstone en del av filosofin), så då har man redan börjat. *Damned if you do, damned if you don't*.

BLACKBURNS UPPFATTNING ÄR att filosofi är grund och botten, eller till stor del, består av något han kallar *conceptual engineering*, begreppslig ingenjörskonst. Man ska kolla hur vissa grundläggande föreställningar hänger ihop, och vad som hän-

Vad styr våra liv och våra beslut? Ödet, slumpen eller den fria viljan?

Auguste Rodins *Tänkaren funderar över livets gåtor*. Simon Blackburns introduktionsbok i filosofi leder ut en del av de förvirrade begreppen. Så gott det går.

der om man drar i just den där tåten där borta – rasar hela bygget då? Filosofen studerar tänkandets struktur. Det gäller att förstå hur delarna fungerar, hur de hänger samman. Det inbegriper att känna till vad som skulle hända om något vore annorlunda (därför filosofernas intresse för långsökt tankeexperiment och exempel).

På vilket sätt vore världen annorlunda ifall det inte fanns en av medvetandens oberoende yttervärld? Har vi verkligen skäl för att tro att något orsakar något annat? Är den värld vi ser runt oss verkligen den riktiga världen? (Enligt Platon, och kanske Kant, är den inte det.) Man studerar de strukturer som formar vår uppfattning om världen, något som Blackburn kallar vårt "mentala boende". Kanske bör detta boende renoveras eller till och med rivas till viss del, men för att veta det måste man veta hur det ser ut, så därför följer en genomgång av vad vi faktiskt anser om världens mest grundläggande beskaftning. Vilka vi? Blackburn säger inte så mycket om det, men tanken är nog att "vi" är alla som förmår att följa ett resonemang.

I ÅTTA KAPITEL FÖR Blackburn in läsaren i centrala filosofiska problem och discipliner. Han diskuterar kunskap, medvetandet, människans fria vilja, jaget och dess natur, gud, förnuftet, världen och hur vi bör handla. Det visas att vi oftast har uppfattningar i dessa frågor som bara är halvt genomtänkta, och att problemen snabbt hopar sig. Vet vi något alls? Finns det en rimlig mening i vilken vi är fria att handla som vi vill?

Låt oss ta just frågan om den fria viljan. Vår självuppfattning vilar på att vi åtminstone ibland kan fatta beslut – vi kan välja hur vi ska handla. Men hur är det med det? Om allt som sker har en orsak, så

är också våra handlingar orsakade av något, kanske våra beslut. Men dessa är ju också i sin tur orsakade, av saker som i sin tur är orsakade. Så hur kan jag då besluta mig för något? Är inte det beslutet redan bestämt att inträffa?

Ett annat sätt att resonera på är följande: antag att det förlutna styr framtiden (en deterministisk uppfattning). Det förlutna kan vi inte kontrollera eller påverka. Hur kan vi då kontrollera eller påverka framtiden? Eller är det bara en missuppfattning att vi ibland kan handla fritt?

Okej, säger man kanske: vissa saker, nämligen våra beslut, är inte orsakade, inte bestämda av händelser i det förlutna. De är inte orsakade av något alls, utan är helt fria val. Paradoxalt nog hjälper det oss inte med grundproblemet.

FÖR DET FÖRSTA kan man fråga sig hur våra beslut skulle kunna förhålla sig till resten av världen, om de inte är orsakade av något alls. Vad är det för konstiga saker, som tycks komma helt utifrån, och likt en *deus ex machina* ingriper i det vanliga flödet av händelser i världen? Sartres uppfattning om människans fria vilja är ungefär detta: våra val är ett helt fritt språng ut i världen, och inget styr dem. I Sartres värld väljer vi om vi ska styras av våra gener eller vår omgivning – vi ska däremot inte tro att vi är styrda av dem.

FÖR DET ANDRA återstår frågan om hur ett beslut som saknar orsaker kan vara till någon hjälp. Om något saknar orsak, är det då inte tillkommet av en slump? Då kan vi låta tärningarna bestämma och frågan är om vi kan hållas ansvariga. Då är våra fria val mest att likna vid olyckor. Blackburn leder ut de olika försöken att hantera detta problem, och menar att vi åtminstone är fria i den meningen att vi

under andra omständigheter skulle ha handlat annorlunda. Är det en tröst?

BLACKBURNS DISKUSSIONER är genomgående bra och informativa. Det märks tydligt att han är influerad av Hume – det är inget han sticker under stol med – och många av slutsatserna är direkt humeanska. Hume menade, ungefär 150 år före Nietzsche, att Gud är död, eller snarare att det inte spelar någon som helst roll om Gud lever eller ej. I sin diskussion om Gud visar Blackburn en sund skepsis inför tanken på Hans existens. Han har också genomgående koncentrerat sig på de filosofiska problemen och inte på filosoferna. Att det inte alltid är lättläst beror mest på frågornas natur. Han krånglar annars inte till saker i onödan.

DÄREMOT BLIR DET inte mycket 1900-talsfilosofi. Klassiker som Descartes, Hume och Kant är de vanligast förekommande inspiratörerna. Det finns dock ett utmärkt kapital om resonerande och argument, logikens grunder, som nästan helt bygger på 1900-talets diskussion. Inom det begränsade utrymmet kommer han inte så långt, men det är trevligt att se en snabb skiss över Bayesianismen – en slags teori för hur man ska ställa sig till nya rön, i skenet av vad man redan har anledning att tro, som utgår från grader av tro och inte från att man endera tror fullständigt på något eller inte tror alls.

Blackburn har lyckats i sitt uppdrag att skriva en tillgänglig, informativ och tankeväckande introduktion till filosofiska problem. Han når inte upp till Russells höjder, dennes *Filosofins problem* är fortfarande oöverträffad. Men hans introduktion är en av de allra bästa i sitt slag.

FREDRIK STJERNBERG

Persson och protokollet

Nu börjar också utrikespolitiken dofta new age, anser Knut Carlqvist.

Dalai Lama har varit på besök. Inget fel i det, även om jag har svårt att begripa hypen. Gubben säger ungefär vad våra ärkebiskopar skulle säga om de slapp släpa på Jesus. New age. Att det utvecklades till ett officiellt besök ser ut som en slump. Men excellensen Anna Lindh tog emot, och i all hast ordnades ett möte med Göran Persson, som grymtade om förtryck och myntade ordet "kinesifiering", en katrineholmsk nybildning. Ministrarna arbetar efter samma maxim som övriga kändisar i landet: missa aldrig en kamerablixt. Sedan skyndade sig lägge att tala om att de mottog laman som religiös ledare. Det handlade verkligen inte om politik.

JAG VET INTE VEM de tror att de lurar. Inte kineserna. De har betraktat det här spelet sedan opiekrigens dagar och inget förvånar dem. Inte laman, för honom är stödet politiskt. Såväl europeiska som amerikanska diplomater kan i sömnen skilja på mellanfolkliga kontakter och officiellt statliga. Persson och excellensen uttalade sig i ämbetet.

Anta att den militanta falangen i sametinget, gänget som vill bryta loss Sameland ur Sverige, reste till Tyskland för att prata samisk kultur. Så mottas de oöväntat av Joschka Fischer och sedan åter de frukost med Schröder som för den tyska pressen förklarar att samerna är ett förtryckt folk och att han oroas av svenskfiering, *die Schwedenschwärmer*, och att han verkligen inte begriper varför Sverige protesterar (om vi nu antar att det oberäkneliga statsrådet upptäcker det protokollära övertrampet).

Dalai Lama

DALAI LAMA SJÄLV är rena charmtrollet och pratar autonomi. Det måste han göra, men det är lika förpliktande som Israels tal om att lämna tillbaka Västbanken. Exilbetarna omkring honom vill bryta loss Tibet från Kina, de vill bli det nya landets ledare. Det är också därför som Indien och olika västmakter har hållit laman om ryggen, sedan han för drygt 40 år sedan smugglades ut ur Kina. Han är ett användbart politiskt redskap. Av samma skäl underhöll rykte tsaren Erik XIV:s landsförvisade son Gustaf.

Tibetanernas självbestämmanderätt tål förvisso att diskuteras. Men saken är inte så enkel som den framställs. Lamaismen var, ännu på 1950-talet, en utomordentligt brutal teokrati baserad på traldrom. Det krävdes en gammal nazist (filmen baserad på Heinrich Harrers *Sju år i Tibet* var ett försök att förhålliga lamaismen) för att inte upptäcka det. Och det var inte trälarna som flydde till Indien.

KNUT CARLQVIST